

Κύριε Στάθη, όταν κοιτάζετε τη διαδρομή σας από το μικρό χωριό της Ηπείρου μέχρι τα μεγάλα πανεπιστήμια της Ευρώπης, ποια εικόνα της ζωής σας συγκινεί περισσότερο;

☛ Τὴν Αὐτοβιογραφία μου, ἓνα κείμενο 70 τυπωμένων σελίδων πού ἔγραψα σὲ ἔννια μέρη “κατ’ αἴτηση τῶν μαθητῶν μου” τὸ 2001, προκειμένου νὰ στέρξουν καὶ ἐκδώσουν τὸν ἀφιερωματικὸ τόμο «ΤΙΜΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΝ, Ἐκφραση ἀγάπης στὸ πρόσωπο τοῦ καθηγητοῦ Γρηγορίου Θ. Στάθη, Ἀφιέρωμα στὰ ἐξηντάχρονα τῆς ἡλικίας καὶ τὰ τριαντάχρονα τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς προσφορᾶς του», Ἀθήναι 2001, τὴν ἀρχίζω, προλογικὰ, μὲ τοὺς ἐξῆς στίχους:

Ἐμένα μὲ ἀρρωσταίνει ἡ ἀγάπη,
γιατὶ ἀγαπῶ πολὺ·
καὶ μ’ ἀρρωσταίνει ἡ πίστη,
γιατὶ πολὺ πιστεύω·
κι ἡ φτώχεια; ᾗ, κι ἡ φτώχεια,
μ’ ἀρρώστησε κι αὐτή!

“Ποιά εἰκόνα μὲ συγκινεῖ περισσότερο!...”. Σὰ νὰ ’ταν μόνο μία! καὶ νὰ ’ταν μιὰ στιγμή! Ἦταν ἡ φτώχεια κι ἡ ἀνέχεια πού τυραγοῦσε ὅλον τὸν κόσμον τότε μὲ τὸν πόλεμον τοῦ σαράντα. Ἐγὼ γεννήθηκα τὴν μέρα τῶν Ἀρχαγγέλων, 8 Νοέμβρη τοῦ 1939, κι εἶμαι τὸ τρίτο παιδί τῆς πολύτεκνης οἰκογένειας τῶν γονιῶν μου Θεοδώρου καὶ Μαρίας, Θεὸς σ’ χωρέσ’ τους! πού μετὰ ἀπὸ μένα ἀνὰ τρία χρόνια γέννησαν τὰ ἕξι ἄλλα ἀδέρφια μου. Εἶμαστε μιὰ ἀδερφή, πρώτη, καὶ ἑπτὰ ἀγόρια ὡς τὸ 1952. Ὁ πατέρας μου ἤξερε καλὰ γράμματα τοῦ τότε Δημοτικοῦ, κι ἤθελε ἐμεῖς τὰ παιδιά του νὰ πᾶμε καὶ στὸ Γυμνάσιο γιὰ περισσότερα γράμματα, ἀλλὰ γιὰ δυὸ τρεῖς τάξεις μόνο καὶ νὰ γυρᾶμε στὸ χωριὸ νὰ βοηθᾶμε στὶς δουλειές, γιὰ νὰ πηγαίνει ὁ ἄλλος ἀδερφός στὸ Γυμνάσιο! ~Νὰ συντηρεῖ καὶ νὰ φροντίζει ἀπὸ μακριὰ δυὸ παιδιά στὰ Γιάννινα δὲν εἶχε τὸν τρόπο καὶ τὰ λίγα χρήματα γιὰ νοῖκι!~ Κι ἀπὸ ἐδῶ ξεκινοῦν οἱ εἰκόνες πού μὲ ρωτᾶτε καὶ τὰ σημάδια καὶ τὰ θαύματα πού ἔκανε ὁ Θεὸς γιὰ μένα κι ὁ πατέρας μου νὰ μὴ διακόψω τὸ Γυμνάσιο μετὰ ἀπὸ δυὸ καὶ στὴ συνέχεια ἀπὸ τρεῖς τάξεις στὴ Ζωσιμαία Σχολή. Αὐτὸ εἶναι ἓνα διπλὸ θαῦμα γεγονότων τότε πού ὁ καλὸς Θεὸς χούφτιασε τὴν φτωχὴ καρδιά μου καὶ τὴν ζέστανε νὰ συνεχίσω “στὰ γράμματα!”. Κι εἶναι κι ἄλλες εἰκόνες κι ἄλλα σημάδια τοῦ Θεοῦ πού μοῦ ἔδειξε,

ὅπως νὰ προτιμήσω νὰ ἐγγραφῶ στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ κι ὄχι στὴν Φιλοσοφικὴ, πού εἶχα πετύχει καὶ μὲ καλὴ σειρά στίς ἐξετάσεις τότε. Καὶ τὸ ἄλλο ὄνειρό νὰ πάω στὴν Εὐρώπη μὲ ὑποτροφία τοῦ Τοσιτσείου Ἰδρύματος γιὰ Μουσικὲς σπουδὲς στὸ περίφημο κονσερβατόριο Santa Cecilia τῆς Ρώμης, θαῦμα ἦταν κι αὐτό.

Ἵστερα ἀπὸ τρία τέσσερα χρόνια ἦρθε τὸ μεγάλο θαῦμα στὴ Μονὴ τῆς ἀγίας Αἰκατερίνας στὸ Θειονόρος Σινᾶ, ὅπου πῆγα νὰ ὑπηρετήσω τοὺς τελευταίους ὀκτῶ ἀπ' τοὺς δέκα μῆνες τῆς στρατιωτικῆς μου θητείας {1 Ἰανουαρίου ἕως 22 Αὐγούστου 1967}. Τὸ κατέγραψα στὴν Αὐτοβιογραφία μου ὡς χρέος μου στὸν Θεό.

«Ἡ Προθεωρία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τὰ σημάδια, ἢ “ἐξήγηση” τῶν σημαδιῶν στίς προθεωρίες καὶ στίς ὦες καὶ τὰ διάστιχα τῶν χφφ., οἱ ἐξηγημένοι κώδικες στὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία, ὅλη αὐτὴ ἡ γοητεία τοῦ θησαυροῦ τῶν χειρογράφων, τὸ νέφος τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μελουργῶν, μοῦ στάλαζαν μιὰν οὐράνια ἀγαλλίαση καὶ γλυκασμὸ καὶ μοῦ κατάρδευαν τὸ φύτρο τῆς μεταστροφῆς μου μέσα μου· “/νὰ παρατήσω τίς σπουδὲς τίς μουσικὲς τίς ἄλλες /καὶ ν' ἀρχινήσω ν' ἀνοιχτῶ στὸ πέλαγος ἐτοῦτο, /πού ἦταν γνώριμο πολὺ, σὰ νὰ γεννήθηκα μ' αὐτὸ καὶ σὰν νὰ /τὸ κουβαλοῦσα μέσα μου ἀπὸ γεννησιμιοῦ μου· /καὶ τώρα ἤθελε νὰ βγῆ ν' ἀρδεύσει ὅλον τὸν κόσμον, μὲ τὴν δική μου ἔγνοια καὶ λαλιά”. Δὲν ξέρω πῶς ἀλλοιῶς νὰ πῶ αὐτὸ τὸ θάμα πού συντέλεσε ὁ Θεὸς σέ μένα, ἐκεῖ στὸ Θειονόρος Σινᾶ. Ἦταν σὰν νὰ μ' ἀκούμπησε καὶ μὲ σημάδεψε μὲ τὸ δάχτυλό του!» {Τιμὴ πρὸς τὸν Διδάσκαλον ~Αὐτοβιογραφία μου, 2001}

Μέσα ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ, τι πιστεύετε ὅτι χάνει σήμερον ὁ ἄνθρωπος ὅταν απομακρύνεται ἀπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν παράδοσιν;

☛ Χάνει τὴν αὐτοσυνειδησίαν του! νὰ τὸ πῶ ἔτσι πού πονάει λίγο... Μέσα στὴν πνευματικὴν πού λέτε, καὶ καλὰ τὸ λέτε, ὑπάρχουν δυὸ λέξεις ψαλτές, οἱ πιὸ κοινὲς καὶ συχνὲς, πού ἀντηχοῦν καὶ μένουν στ' αὐτιά μας· τὸ “Ἀλληλούια” καὶ τὸ “Κυριελέησον”. Τὸ Ἀλληλούια εἶναι ἐβραϊκὴ λέξις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πού πέρασε στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ στὴν χριστιανικὴ λατρεία, καὶ σημαίνει “Αἰνεῖτε τὸν Θεόν”. Τὸ Κύριε ἐλέησον, εἶναι μιὰ ἐπικλητικὴ ἔκφρασις πού ἔχει δυὸ μαρτυρίες· Τὴν κλητικὴ Κύριε, πού ἀπευθύνεται στὸν Θεὸ καὶ πού εἶναι μιὰ ὁμολογία πίστεως σ' αὐτόν, καὶ τὴν προστακτικὴν μὲ εὐκτικὸ ὕφος, ἐλέησον, πού ἀποτελεῖ τὴν παραδοχὴ τῆς καταφυγῆς μας καὶ ἐγκατάλειψής μας στὸ θεῖο ἔλεος, γιὰ τὴν ὅποια βοήθεια

καὶ κυρίως γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς μας. Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπ’ τὴν πνευματικότητα καὶ τὴν ὅποια παράδοση τὴν διαφυλάσσει αὐτὴν τὴν πνευματικὴ πτυχή, μᾶς στερεῖ αὐτὴν τὴν ὁμολογία ζωῆς: τὸ Κύριε ἐλέησον! καὶ βέβαια ὅλη τὴν παράδοση γύρω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὁμολογία. Καὶ μένουμε μόνοι μας μὲ τὴν μοναξιά μας, ...“ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ!

Πέρα ἀπ’ αὐτό, τὸ καθαυτὸ ἀτομικὸ–πνευματικὸ κομμάτι τῆς ἀπώλειας, χάνεται ἀνεπαίσθητα καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία μας. Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ εἶναι ἡ Μουσικὴ μιᾶς αὐτοκρατορίας· τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, δηλαδή τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν βυζαντινὴ περίοδο. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ Μουσικὴ αὐτὴ ὡς γραπτὴ παράδοση, μὲ αὐτοτελεῖς σύστημα σημειογραφίας, ἀπότοκο ἀπ’ τὸ ἐλληνικὸ ἀλφάβητο, στὰ μέσα τοῦ 10ου αἰῶνα, ἀφορᾷ μόνο στὴν ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ τῆς ὀρθόδοξης λατρείας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὅπως εἶναι ὁ σωστὸς τίτλος μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, τὸ 1054 μ. Χ., σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν Δυτικὴ Λατινικὴ Καθολικὴ Ἐκκλησία. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε στὸ Βυζάντιο ἄλλο εἶδος μουσικῆς, ἐκτὸς ἀπ’ τὰ λεγόμενα διάφορα “ἐξωτερικὰ μέλη”, ἐξωτερικὰ ὡς μουσικὴ ἀλλοφύλων καὶ ἀλλοθρήσκων λαῶν, καὶ ὡς μέλη-μουσικὴ ἐξωλατρευτικὴ. Μὲ τοὺς πολλοὺς κώδικες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης (9–10 χιλιάδες), τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς περιόδου, ἀπ’ τὸν δέκατο αἰῶνα καὶ ὄθι, σώθηκε καὶ διατηρήθηκε ἀλώβητη, μαζί μὲ τὴν πίστη μας, καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, τὸ κύριο συνεκτικὸ στοιχεῖο τῆς ἐθνικῆς μας ὑπόστασης. Τὸ ἀγνοοῦμε αὐτὸ οἱ περισσότεροι Ἕλληνες. Καὶ δυστυχῶς ἡ ἀπομάκρυνση ἀπ’ τοὺς ἱστορικοὺς φορεῖς τῆς παραδόσεως ξεθωριάζει καὶ ἀλλοιώνει καὶ τελικὰ ἀπομακρύνει ἀπ’ τὴν ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία μας.

Ἰπῆρξαν στιγμὲς στη μακρὰ επιστημονικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ σας πορεία που αισθανθήκατε μοναξιά ἢ απογοήτευση, καὶ τι ἦταν αὐτό που σας κράτησε ὀρθιο;

☛ Τὰ καλὰ ἔργα, πού κάποια ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ μεγάλα καὶ σημαδιακά, τὰ δημιουργοῦν οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι, πού καλεῖ καὶ στέλνει ὁ Θεός. Καὶ ξέρουμε ὅτι οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντοτε εἶναι μόνοι τους! μὲ μόνιμη ὅμως ὑπαρξιακὴ συντροφιά τὴν πίστη καὶ τὴν θέληση! Ἰπῆρξαν ὄχι μόνο στιγμὲς, πού λέτε, ἀλλὰ μέρες καὶ νύχτες, καὶ μῆνες καὶ χρόνια, πού ὁ κόπος ὁ πολὺς ἔφερνε καὶ ἰδρῶτα πολὺ καὶ κάποτε κάποτε καὶ δάκρυα πολλά πού ἔσταζαν ἀπ’ τὴν παραμόνιμη δέησή μου, νὰ μὲ βοηθήσει ὁ Θεός “εἰς τέλος”, δηλαδή νὰ μὲ ἰκανώσει νὰ εἶμαι καλὰ καὶ νὰ τελειώσω τὸν ἄθλο

τῆς καταλογογράφησης τῶν χειρογράφων τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Μουσικῆς πού λέμε, στό Ἅγιον Ὅρος καὶ μαζί τὴν θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης τῆς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας στὴν χώρα μας Ἑλλάδα καὶ μαζί τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς σημειογραφίας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς περιόδου, μέχρι τὶς παραμονές τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας τοῦ 1821. Γιατὶ ἐδῶ, στὴν σημειογραφία, ὑπάρχει ἓνα μεγάλο ἐπιστημονικὸ θέμα. Γι' αὐτὸ μίλησα μὲ τὸν ὄρο “ὀρθὴ ἐρμηνεία” καὶ ἀρα ἀναστήλωσα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα δὲν ἔμεναν περιθώρια γιὰ μοναξιά καὶ ἀπογοήτευση. Ὁ ἄθλος ἦταν ἄθλος πού τὸν ἀνέλαβανὰ τὸν τελειώσω! Εἶχα ὅλες αὐτές τὶς δυσκολίες καὶ πολλές ἐπιβολές καὶ ἀντιξοότητες, πού δὲν τὶς ἀπαριθμῶ ἐδῶ, πού μὲ κρατοῦσαν ξύπνιο, ἴσια ἴσια νὰ τὶς ἀντιπαλεύω μὲ τὴν ὑπομονή καὶ ἐπιμονή μου, νὰ τὶς ξεχνᾶω γράφοντας, καὶ νὰ τὶς περιγελῶ μὲ τὶς δεήσεις μου, πού ὅπως ἔγραψα ἀρχὴ ἀρχὴ –τὸ μακρυνὸ 1971–, στὴν πρώτη φανέρωση τῆς δουλειᾶς μου στό Ἅγιον Ὅρος, γιὰ ὅλα τ' ἄλλα καὶ γιὰ τὶς δεήσεις μου, πού “τὶς κρεμοῦσα στό ράμφος τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ νὰ τὶς κελαηδοῦν τὶς ὥρες πού ἐγὼ ἐργαζόμουν!”.

Πὼς βιώσατε τὴ στιγμὴ πού τὸ ἔργο σας ἀναγνωρίστηκε διεθνῶς καὶ ἡ ἐλληνικὴ ψαλτικὴ τέχνη ἀπέκτησε παγκόσμια κωδικοποίηση;

☛ Θὰ τὸ πῶ μὲ μιὰ εὐαγγελικὴ παρομοίωση: “Ἐκαστον δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκειται”. Εἶναι στό Εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ (Λουκ. 6,4). Ἡ ...αὐτοσυνειδησία τοῦ “δένδρου” εἶναι ὅτι ἀνθεῖ καὶ καρποφορεῖ, καὶ χαίρει γιὰ τὸν “εὐκρατο καιρὸ”, γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὴν βροχὴ πού δίνει ὁ Θεός!... καὶ γιὰ τὴν καλλικαρπία καὶ τὴν πολυκαρπία του “γιὰ νὰ τρέφονται πολλοί!”. Πράγματι, κι ἐγὼ ἔνοιωσα χαρὰ μεγάλη καὶ ἱκανοποίηση μεγάλη, ὄχι μόνο αὐτὴν τὴν φορὰ πού ἀναφέρετε, δηλαδὴ τῆς “παγκόσμιας κωδικοποίησης τῶν σημαδιῶν τῆς ἐλληνικῆς–βυζαντινῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, στὴν Σύνοδο τῆς ISO, τῆς Διεθνοῦς Ὁργάνωσης Κωδικοποιήσεως, μέσω τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Κωδικοποιήσεως (ΕΛΛΟΤ), στό Ἡράκλειο Κρήτης τὴν 4 Ἰουλίου 1997, ὡς “Ἑλληνικὸ Πρότυπο”, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀναβαθμοὺς πού εὐδοκοῦσε ὁ Θεός κι ἀνέβαινα, ἐπιτελῶντας τὸ ἔργο πού μοῦ ἐμπιστεύτηκε. Καὶ •τὴν ἐκδοση τῶν Καταλόγων «Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς – Ἅγιον Ὅρος (ἑπτὰ ὀγκῶδεις τόμοι, τῶρα εἶναι ὁ Ε' ὑπὸ ἐκδοση), καὶ •Μετέωρα (ἓνας τόμος), καὶ •Τὰ Πρωτόγραφα τῆς Ἐξηγήσεως (τρεῖς τόμοι), καὶ •τὴν ἴδρυση Πανεπιστημιακῶν Τμημάτων Μου-

σικῶν Σπουδῶν, καὶ •τὴν ἠχογράφηση ἀπ’ τὸν περίφημο χορὸ Ψαλτῶν “Οἱ Μαῖστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης” ἐπιλεγμένων Μελῶν /Συνθέσεων τῶν κυριωτέρων βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν Μελουργῶν, / καὶ , / καὶ ... Δόξα τῷ Θεῷ! Καὶ εὐδοκεῖ ὁ Θεὸς πάντοτε στὴν εὐδόωση καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔργων, πού τελικὰ εἶναι ἔργο δικό του· καὶ σὰν ἔργο δικό του εἶναι κι ὅλου τοῦ κόσμου!

Οἱ μαθητές σας μιλοῦν για εσάς με βαθιὰ ἀγάπη καὶ σεβασμό· τι ση-μαίνει για εσάς ἡ σχέση δασκάλου καὶ μαθητῆ;

☛ Ἡ σχέση δασκάλου – μαθητοῦ εἶναι ἱερὸ πρᾶγμα! Ἡ εὕρεση καὶ ἡ κλήση τῶν μαθητῶν δὲν εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα. Τὸ δηλοποίησα παλαιότερα· καὶ μοῦ ἀρέσει τὸ πῶς βρῆκα ὁμορφὴ φρασεολογία γιὰ νὰ τὸ πῶ: «... Χρειάζεται ἡ διακριτικὴ ἰκανότητα τοῦ δασκάλου νὰ ξεχωρίσει κάποιους, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαπητικὸ σκίρτημα γιὰ γνώση τοῦ μαθητοῦ, ὅταν τὸν ριπίσει ἡ αὐρα ἢ δασκαλική. Αὐτὸ τὸ πλησίασμα καὶ πνευματικὸ ἄγγιγμα δὲν εἶναι καὶ τόσο φυσικὸ πρᾶγμα· εἶναι ἓνα μυστήριο, εἶναι μύηση στὸ θαῦμα, καὶ τὸ τελοῦν δυὸ πιά καὶ ἀξεχώριστα: ὁ δάσκαλος κι ὁ μαθητῆς του! Τοὺς μαθητές ἄλλους τοὺς διαλέγεις, ἄλλοι ἔρχονται μόνοι τους, ἄλλους κάποιος... “ἄλλος” τοὺς στέλνει. Ὅπως καὶ νὰ ‘χει τὸ πρᾶγμα ἢ ἔγνοια τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ τοὺς καλωσυπαντήσεις, ὅτι “καλοῦ πράγματος ὀρέγονται”, ἴσως καὶ μὲ ἓναν προφητικὸ λόγο, κατὰ τὸ «νῦν ἀπολύεις... ὅτι εἶδον ...»· κι ὕστερα ἢ ἔγνοια πῶς νὰ τοὺς διδάξεις καὶ πῶς νὰ τοὺς λειάνεις τὸν δρόμο “τυχεῖν τοῦ ἐφε-τοῦ”, μὲ τροφὴ πνευματικὴ καὶ παντοῖες ἄλλες ἐνέργειες, καὶ ὑποτροφίες γιὰ τίς ὁποῖες φροντίζεις ἐσύ, ἀλλὰ καὶ σιτισμὸ καὶ ξενισμὸ κάποιες φορές στὸ σπίτι σου. ...».

Καὶ ὡς δάσκαλος γνωρίζω καλὰ καὶ τὸν τηρῶ τὸν θεῖον λόγο “γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς”, καὶ δασκάλεψα τοὺς μαθητές μου σ’ αὐτὸν τὸν ἀνάντη δρόμο τῆς γνώσεως, πού εἶναι πρῶτα-πρῶτα αὐτογνωσία. Ὅλους τοὺς ἄλλους ἀναβαθμούς τοὺς ἀνεβαίνει ὁ καθένας μοναχός του, μὲ τὴν διακριτικὴ καὶ εὐχητικὴ πάντοτε συνοδεία τοῦ δασκάλου του καὶ τὴν συνοδοιπορία τῶν ὁμοτέχνων του παραδελφῶν στὴν ἐπιστήμη. Καὶ αὐτὴ ἡ πορεία κι’ ἡ συμπόρευση εἶναι καὶ ἄσκηση ἠθους καὶ ἀνάπτυξη τρόπου ζωῆς, μιᾶς ἄλλης βιοτῆς· νὰ ζεῖς καὶ νὰ ὁμολογεῖς τίς εὐεργεσίες πού σοῦ ἐπίδαψίλευσαν, καὶ νὰ τίς κηρύττεις καὶ νὰ τίς μαθητεύεις κι ἐσύ, ὅπου ταχθῆς κι ὅπου μορεῖς, γιὰ ν’ ἀποδίδουν τὸν καρπὸ στὸν καιρὸ τους· καὶ νὰ γνωρίζονται ἔτσι καὶ τὰ δέντρα τὰ καλὰ ἀπ’ τὴν εὐκαρπία τους!

Τοὺς χαίρομαι τοὺς πενήντα τόσους μαθητές μου–διδάκτορες καὶ πολ-

λους από αυτούς τωρινούς πανεπιστημιακούς διδασκάλους, καθώς και τους άλλους τους αγαπητούς μου “Μαϊστορές μου” και καλούς ψάλτες, –πρωτοψάλτες, λαμπαδαρίους, δομεστίκους–, και τους καμαρώνω, κι ακόμα εύχομαι για την καλή παραπέρα αύξησή τους!

Σε μια εποχή γρήγορων ρυθμών και επιφανειακής γνώσης, πώς μπορεί η βυζαντινή μουσική να αγγίξει ξανά τις ψυχές των νέων ανθρώπων;

☛ Χρειάζεται ένα αλλοιώτικο πλησίασμα, πού είπα και λίγο πρωτότερα. Μιά απόφαση ζωής ύστερα από κάποια νύξη, από όπου κι αν σοῦ ἔρθει, ἢ ὕστερα ἀπὸ παρακίνηση κάποιου συνανθρώπου σου, ἢ καὶ ὕστερα ἀπὸ κάποιο συνταρακτικὸ γεγονός στὴ ζωὴ σου. Καμιὰ φορὰ φτάνει κι ἡ μόνη ὁμολογία πὺ θὰ ἀκούσεις ψαλμένη μὲ τὴν βυζαντινὴ μουσική: Κύριε ἐλέησον! Ἴσως δὲν τὸ συνειδητοποιεῖς μὲ τὴν πρώτη ἄλλα εἶναι ἕνας ἄλλος – αλλοιώτικος ἦχος μέσα σου. Καὶ μπορεῖ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ νὰ σὲ διδάξει ν’ ἀναζητήσεις νὰ μάθεις περισσότερα. Τώρα ὑπάρχει πληροφόρηση γιὰ ὅλα, κι ὑπάρχουν πολλές καλὲς ψαλτικὲς ἐκδηλώσεις καὶ πολλές καλὲς ψαλτικὲς ἠχογραφήσεις, καὶ μὲ πλούσια καὶ καλὰ μορφολογικὰ καὶ ἱστορικὰ σχόλια, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ ν’ ἀνάψει μέσα σου κάποιος πόθος νὰ μαθαίνεις ἀρκετὰ πράγματα καὶ νὰ τ’ ἀγαπᾷς γύρω ἀπ’ τὴν Βυζαντινὴ Μουσική, πὺ εἶναι ἐκκλησιαστικὴ, λατρευτικὴ μουσική, καὶ θὰ βρεῖς τὸ δρόμο σου γιὰ καλὴ σχετικὴ γνώση. Τὰ ὅσα δὲν θὰ μπορεῖς ἐσὺ ἐναπομένουν στὸν Θεὸ νὰ κάνει ... τὸ θαῦμα του. Ἡ Πολιτεία, ἡ Κοινωνία, τὰ Μέσα ἐνημέρωσης, κάνουν πολλὰ καὶ καλὰ καὶ προσφέρουν καὶ ὑποδεικνύουν τρόπους νὰ πλησιάζει κανεὶς, ἔστω καὶ ὄχι τόσο καλὰ ὅσο θὰ ἔπρεπε καὶ γι’ αὐτὴν τὴν πτυχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, ὅπως εἶναι κι ὁ μουσικὸς Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς, δίπλα στὶς ἄλλες Καλὲς Τέχνες (τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ – Ναοδομία, τὴν Ζωγραφικὴ – Ἀγιογραφία κλπ.), ἀλλὰ χρειάζεται κι ἡ ἐπιλογή κι ἡ θέληση τοῦ καθενὸς νὰ πλησιάσει αὐτὸν τὸν πολιτισμὸ, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ... “ἐκπολιτισθῆ λίγο λίγο...! Αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ μέγα ὄφελός του!

Ἡ ποίηση, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ θεολογία συνυπάρχουν μέσα σας ἐπὶ δεκαετίες, ποια ἀπὸ αὐτὲς τις τρεῖς γλώσσες εκφράζει περισσότερο τὴν εσωτερικὴ σας ἀλήθεια;

☛ Καὶ οἱ σύντρεῖς! μαζὶ καὶ μὲ ἄλλες ἀκόμα... μπορῶ νὰ πῶ χωρὶς νὰ καλοσκεφτῶ. Ἡ ποίηση καὶ ἡ μελοποίηση εἶναι ... γλώσσες τέχνης, ὡς πρὸς τίς ἰδέες καὶ τὴν μορφή πὺ σαρκοδένει τίς ἰδέες καὶ μᾶς καθιστοῦν μετόχους τους. Ἡ θεολογία εἶναι θεοφάνεια κι εἶναι φῶς πὺ σὲ καταυγάζει. Κι ὅταν

θέλεις νὰ ὑμνήσεις, ὅπως ἰκανώνεσαι ἀπὸ αὐτὸ τὸ θεῖο φῶς, μὲ ποίηση καὶ μελοποίηση, δὲν μιλάμε γιὰ τὰ τρία χωριστά. Εἶναι ἓνα καὶ ἀξεχώριστο, πού σέ ἀλλοιώνει νὰ λάμπεις καὶ νὰ διεισδύεις καὶ νὰ βλέπεις ιδέες καὶ ἔννοιες, καλές λίαν καὶ θαυμαστές, καὶ νὰ τὶς σαρκοδένεις, νὰ τὶς μορφοποιεῖς μὲ τὸν λόγο σου καὶ νὰ μιλάς καὶ νὰ γράφεις αὐτὰ τὰ θαυμάσια, εἰς κοινὸν ὄφελος! ὅπως πάντοτε λέω.

Υπάρχει κάποιον ανεκπλήρωτο ὄνειρο ἢ μια μεγάλη ἐπιθυμία που ἐξακολουθεῖ νὰ σας συνοδεύει μέχρι σήμερα;

☛ Νὰ σᾶς πῶ “τὸ ὄνειρο καὶ τὴν ἔκσταση” πού εἶχα στὸ Ἅγιον Ὄρος, μετὰ ἀπ’ τὸν πυρετὸ τῆς καθημερινῆς δεκαπεντάωρης καταλογογράφησης τῶν χειρογράφων Βυζαντινῆς Μουσικῆς, κατὰ τὸ πρῶτο δεκαπεντάμηνο αὐτοῦ τοῦ ἔθλου μου {26ὀκτ.1970 – 25ἰανουαρ.1972}.

«[Μονὴ Ἰβήρων] 25 Γενάρη ’72, μνήμη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἅγιε Γρηγόριε, πρέσβευε ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ βοήθα με νὰ φέρω ἐπάξια τὸ ἅγιο ὄνομά σου· εὐόδωσε δέ, παρακαλῶ, καὶ τὸ ἔργο ὁποῦ ἐπιτελῶ! ... Εἶναι κάποια βράδια, –ξανάρθαν πάλι οἱ ἔγνοιες καὶ οἱ γνοιασμένες ἀγρύπνιες–, πού ξαπλωμένος κρατάω τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα, καὶ βλέπω τὸ μέλλον· πῶς θὰ ἴναι, ὅταν τελειώσει ἡ καταλογογράφηση, ὅταν δημοσιευθῇ ὁ πολύτομος Κατάλογος, ὅταν μὲ τὴν καλή μου Πηνελόπη κάνουμε παιδιὰ, ὅταν θὰ συναντιέμαι σὲ διεθνῆ συνέδρια μὲ τοὺς ξένους βυζαντινομουσικολόγους· πῶς, ὅταν τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας (ιδρύθηκε τὸ 1970) πάει μπροστὰ κι ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ μπῆ στὸ διεθνὲς προσκῆνιο, καὶ πῶς ὅταν μὲ μεγάλο Χορὸ Ψαλτῶν θὰ γίνονται ἐρμηνεῖες παλαιῶν μελῶν τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης! ὦ, Θεέ μου, δὲν θέλω νὰ ἴναι μονάχα ὄνειρο κι ἔκσταση· βοήθα νὰ γίνουν στ’ ἀλήθεια ὅλα αὐτά. Δὲν πειράζει ἂν μοῦ κλέβουν ὥρες ἀπ’ τὸν ὕπνο μου τώρα!» – {Γρ. Θ. Στάθη, Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς – Ἅγιον Ὄρος, τόμος Γ’, Ἀθῆναι 1993, σσ. 621-2}.

Κι ἔγιναν, στ’ ἀλήθεια, ὅλα αὐτά! Κι ὅλα αὐτά εἶναι οἱ ἀναβαθμοὶ μὲ τοὺς ὁποίους ἀνέβηκε σιγὰ σιγὰ ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη, ὅρο πού ἐγὼ καθιέρωσα, στὴν κορυφὴ τῆς ἠχητικῆς ἐκφράσεως, καὶ ἀπὸ ἄφαντη καὶ κάτω ἀπὸ κακότεχνα προσωπεῖα στὸ χῶρο μονάχα τῆς λατρείας, ἔγινε φανερὴ καὶ πανθαύμαστη στὸ πρωτόκοπο κάλλος τῆς καὶ στὴν οἰκουμένη ὀλάκερη!

Τώρα, ἂν “ὑπάρχει κάποιον ανεκπλήρωτο ὄνειρο”, πού ρωτᾶτε, αὐθόρμητα σᾶς λέω, χωρὶς νὰ ἴμαι πλεονέκτης, “ἀλλοίμονο στὸν κάθε ποιητὴ/δημιουργό ἂν ξεμείνει ἀπὸ ὄνειρα κι ἐπιθυμία καὶ θέληση νὰ τὰ πλάσει κιόλας καὶ νὰ τοὺς φουσήσει πνοὴ ζωῆς!”, δηλαδή νὰ τὰ δῇ ἐκπληρωμένα. Τὸ ὄνειρο,

όταν είσαι ξύπνιος, είναι ένας νυγμός στο νοῦ σου πού τόν προκαλεῖ ἡ ἔμπνευση στό φύτευμα μιᾶς ιδέας. Εἶναι ἡ πλάστρα στιγμή τῆς δημιουργίας. Ἔχω στά θαλάμια τῆς μνήμης μου στό νοῦ ἀρκετές καλές τέτοιες ιδέες/ὄνειρα καί τίς φροντίζω καί τίς ποτίζω νά ἔναι καλὰ καί θαλερές καί μέ τήν εὐδοκία τοῦ Θεοῦ νά δώσουν καί τοὺς ἀνθούς καί τοὺς καρπούς τους, “εἰς δόξαν Θεοῦ καί εἰς κοινόν ὄφελος”, ὅπως πάντα λέω.

Καί ... Ἐνα ὄνειρό μου εἶναι νά τελειώσει ἡ κατάρτιση τοῦ Εὐρετηρίου, δηλαδή ὁ Γ' τόμος – Εὐρετήριο, ὄλων τῶν μελοποιήσεων τῶν Βυζαντινῶν καί Μεταβυζαντινῶν Μελοποιῶν τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης τοῦ τριτόμου ἔργου μου «Τὰ Πρωτόγραφα τῆς Ἐξηγήσεως εἰς τὴν Νέαν Μέθοδον»· ἐκδόθηκαν ὁ Α' τόμος –Τὰ Προλεγόμενα καί ὁ Β' τόμος – Ὁ Κατάλογος, τὸ 2016 ἀπ' τὸ Ἴδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας. Τὸ Εὐρετήριο καταρτίζεται κατὰ δυὸ βασικούς εὐρετηριασμούς. Ὁ ἕνας εἶναι ὁ γενικός κατὰ λῆμμα–ἀρκτικό τοῦ ὕμνογραφήματος, καί ὁ ἄλλος κατὰ μελοποιό. Καί θὰ μπορούμε νά λέμε: «Ἄνωθεν οἱ προφηταί, Βυζαντινὸν Μέλος Ἰωάννου Κουκουζέλη, ἦχος βαρῦς, Ἔργο Καταλόγου Στάθη ἀριθμὸς 1.312», –ένα παράδειγμα φέρνω ἐδῶ–, ὅπως ἀκοῦμε καί στὶς μεταδόσεις τῶν ἔργων τῶν Εὐρωπαϊῶν Συνθετῶν, τῆς λεγόμενης Εὐρωπαϊκῆς ἢ Κλασσικῆς Μουσικῆς, δηλαδή τοῦ Μπάχ ἢ τοῦ Μπεντόβεν καί τῶν ἄλλων, πού αὐτοὶ ζοῦν δυὸ καί τρεῖς αἰῶνες μετὰ ἀπ' τοὺς δικούς μας Βυζαντινοὺς, τὸν Κουκουζέλη, τὸν Χρυσάφη, τὸν Κορώνη, καί τοὺς ἄλλους! Θὰ ἐκδοθῆ, δὲν θ' ἀργήσει! Θὰ δώσει ὁ Θεός! Κι ἔχω καί δυὸ τρεῖς ἄλλες καλές ιδέες, ἢ μεγάλα ὄνειρα, ἀλλὰ τὰ ἔχω νά πορεύομαι μ' αὐτὰ καί νά μακροημερεύω μέχρι νά τὰ χαρῶ καμωμένα! Εἶναι τὸ χρέος μου πού νοιώθω ὅτι με ἔχει χρεωμένον ὁ Θεός, καί με φυλάει νά ζῶ! γιὰ νά τὸ ξεχρεώσω. «Εἶη τὸ ὄνομά του εὐλογημένον!»

Ὅταν ανεβαίνετε στο ἀναλόγιο καὶ ἀκούτε τὸν χορὸ τῶν ψαλτῶν, τι αἰσθάνεστε βαθιὰ μέσα σας ἐκεῖνη τὴ στιγμή;

☛ Ὅτι ἀξιῶνομαι κι ἐγώ, ἐκεῖνη τὴν ὥρα, παρ' ὅλη τὴν ἀναξιότητά μου, νά εἶμαι ὕμνητὴς τοῦ Θεοῦ, καί μόνος καί μετὰ πολλῶν ἄλλων ψαλτῶν πού βοήθησα, μέ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ, ν' ἀνεβοῦν κι ἐκεῖνοι σὲ αὐτὸν τὸν ψηλότερο ἀναβαθμὸ, τὸ ψαλτικὸ ἀναλόγιο, γιὰ καλύτερη καί ἀρμοδιώτερη κάθε φορὰ ψαλτικὴ ἔκφραση! Καί κάθε τέτοια φορὰ συνεπαίρομαι μέ τὴν ποιητικὴ ἔξαρση τοῦ μεγάλου Μελωδοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ “Πᾶσα πνοὴ καί πᾶσα κτίσις σὲ δοξάζει, Κύριε!” {Αἶνοι β' ἤχου}. Εἶναι θαυμάσιο πρᾶγμα αὐτὴ ἡ αἴσθησις τῆς σύμπνοης ψαλμώδησης καί ἀναφορᾶς μας στὸν Θεὸ μέ τὴν πᾶσα ἄλλη φωνὴ καί πᾶσα κτίσις!

Αν μπορούσατε να αφήσετε ένα τελευταίο μήνυμα στις επόμενες γενιές για την πίστη, την τέχνη και τον άνθρωπο, ποιο θα ήταν αυτό;

☛ Στά χρόνια τὰ μεταπτυχιακά μου, γιά μουσικές και μουσικολογικές σπουδές, –στη Ρώμη τρία χρόνια και σέ Κοπεγχάγη κι Όξφόρδη δύο χρόνια–, γύρισα λίγο τήν Εὐρώπη, ὡς τάχα και δημοσιογράφος – ἀνταποκριτής με ἄρθρα–δημοσιεύματά μου στήν ἐφημερίδα Ἡ Καθημερινή (περιέχονται στό βιβλίο μου Παρηγήματα, ἀργότερα, τὸ 1978). Κι ἔγραψα ἀπ’ τὸ Τολέδο τῆς Ἰσπανίας (23-24.7.1965), μετὰ τὴν ἐπίσκεψή μου δυὸ φορές, στὸν περίφημο Καθεδρικό Ναό, πὺ φιλοξενεῖ κάποια ἀριστουργήματα Ζωγραφικῆς μεγάλων ζωγράφων, και τοῦ δικοῦ μας El Greco: «Ἡ πίστη ἐμπνέει τὴν τέχνη, κι ἡ τέχνη ἀγλαοκοπάει τὴν πίστη» (σελ.45).

Αὐτὸ τὸ τοτινὸ ἀξίωμα πὺ ἄρθρωσα γιά τὴν σχέση πίστης και τέχνης, δὲν ξέρω πῶς, ἀλλὰ μοῦ φέρνει στό νοῦ και τὴν περίφημη μαρτυρία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνα ἱστορικοῦ Πλουτάρχου, πὺ ζεῖ τὸν πρῶτο χριστιανικὸ αἰῶνα, χωρὶς νὰ εἶναι χριστιανός (47-120) μ.Χ., και τὴν ξέρω ἀπ’ τὰ καλὰ γυμνασιακά μου χρόνια στήν περίφημη Ζωσιμαία Σχολὴ Ἰωαννίνων:

«Εὐροις δ’ ἂν ἐπιών, και πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, αὐοίκους, ἀβασιλεύτους, νομίσματος μὴ δεομένας, ἀπείρους θεάτρων και γυμνασίων. Ἄνιέρου δὲ πόλεως και ἀθέου, μὴ χρωμένης εὐχαῖς, μηδὲ ὄρκους, μηδὲ μαντεῖαις, μηδὲ θυσίαις ἐπ’ ἀγαθοῖς, μηδ’ ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεῖς ἔστι, οὐδ’ ἔσται γεγωνῶς θεατῆς». Πλουτάρχος (47-120) μ.Χ. [Ἐπιστολὴ πρὸς Κολώτην 1125E]. Δηλαδή, σὲ μετάφρασή μου: Μπορεῖ νὰ βρῆς στό διάβα σου και πόλεις χωρὶς τείχη, χωρὶς παιδεία, χωρὶς σπίτια, χωρὶς βασιλιά, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ νομίσματα, νὰ μὴ ξέρουν τί εἶναι θέατρα ἢ γυμναστήρια. Ἀλλὰ πόλη ἀνίερη και ἄθεη, πὺ δὲν ἔχει λατρεία και εὐχές, οὔτε ὄρκους, οὔτε ἱερομαντεῖες, οὔτε θυσίες γιά ἐξίλασμό, οὔτε πρακτικὴ γιά ἀποτροπὴ κακῶν, κανεῖς οὔτε εἶναι οὔτε θὰ εἶναι ποτέ θεατῆς. [δηλαδή, κανένας δὲν εἶδε οὔτε θὰ δεῖ ποτέ!].»

Οἱ ἄνθρωποι στή γῆ εἴμαστε μικροὶ δημιουργοί, με ὅσο δῶρημα και χάρη μᾶς ἔρχεται “ἄνωθεν” ἀπ’ τὸν μεγάλο δημιουργό, τὸν Θεό. Και πατᾶμε στοὺς δρόμους τῆς παράδοσης κι ἀνάμεσα σὲ σεβάσματα και μνημεῖα πίστεως και τέχνης. Μποροῦμε και πρέπει νὰ κάνουμε κι ἐμεῖς πολλὰ καλὰ και ἀγαθὰ πράγματα, ἂν ξεκινᾶμε με καλὴ πρόθεση και με βασικὲς παραδοχές, και σχετικὴ, τουλάχιστον, βασικὴ γνώση. Και μποροῦμε νὰ ζοῦμε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ “ὡς ἐν οὐρανῶ και ἐπὶ τῆς γῆς». Τὸ πῶς πολιτευόμαστε και τὸ πῶς περπατᾶμε, με ἔγνοια νὰ εἴμαστε ἀπλοὶ κι ἀληθινοί, και νὰ

ἐκπέμπουμε μιὰ ζωογόνα αὔρα καὶ μιὰ πνοὴ δημιουργίας, τὸ λέω σὲ μιὰ δεκαπεντασύλλαβη ἐννεάδα μου {Πλατανιά, 11-12 ἰανουαρίου 2022}, μὲ τίτλο “παρομοιώσεις”, πού σᾶς τὴν προσφέρω νὰ κατακλείσει αὐτὸ τὸ τωρινὸ κοίταγμα στὸ διάβα τῆς ζωῆς μου, ἀφοῦ εἶδα πῶς ξέρετε καὶ γιὰ τὴν ποίησή μου, καὶ σᾶς εὐχαριστῶ, κυρία Εὐτυχία Λαμπροπούλου, πού ἀσχοληθήκατε μὲ τὴν ταπεινότητά μου.

◆ παρομοιώσεις

Περπατητῆς λογίστηκε ‘πῶς νὰ ’ναι ἡ ζωὴ του!’
κι ἀπόκρισ’ ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ, τὴν γροίκησεν ἐντὸς του:

σὰν νὰ περνᾶς σ’ ἀνδρῆ γῆ κι ἡ πατησιά σου στά(γ)μα,
γιὰ νὰ φυτρώνουν χόρταρα καὶ ν’ ἀναβρῦζουν μύρα·

σὰν νὰ ρωτᾶς κάθε δέντρι κι αὐτὸ ν’ ἀπολογιέται
πῶς ζεῖ μὲ τ’ οὐρανοῦ νερὸ καὶ τὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου,
καὶ μὲ δικό σου κοίταγμα ἀνθεῖ καὶ καρποδένει·

σὰν νὰ κοιτᾶς τὰ πετεινὰ κι αὐτὰ νὰ κελαηδᾶνε,
χωρὶς σπαρμὸ καὶ θερισμό, ἀέναο ὑμολοιοῖ.

Γρηγόριος Στάθης
Πλατανιά Ἰωαννίνων

